

Orla Lehmanns tale i Rigsrådet

Taler	Dato	Sted
Orla Lehmann Medlem af Landstinget	18. november 1863	Rigsrådet

Omstændigheder

Hvorvel det i 1855 var en politisk Umulighed, at den Fællesforfatning, som skulde omfatte, ikke blot Slesvig, men ogsaa Holsten og Lauenborg, kunde tildannes efter Grundlovens Mønster, fjernede den sig dog saameget fra denne, at jeg kun har talt og stemt for den i det Haab, at den med Tiden vilde blive bragt i større Overensstemmelse med Junigrundloven. Forinden jeg i 1861 indtraadte i Ministeriet, forvissede jeg mig derfor om, at sammes Leder delte denne Anskuelse. Det første Forsøg i denne Retning, som blev gjort i Rigsraadet 1862, holdt sig inden meget beskedne Grændser, da det derved maatte være Hovedøjemedet at faa kon stateret — ialtfald om i Gjærningen at faa tilkjendegivet fra Regeringens Side — at Rigsraadet med fuld konstitutionel Myndighed var en gyldig Representation for Kongeriget og Slesvig, uanset at Holsten og Lauenborg, ifølge Forbundets under Exekutionstrusel udstedte Befaling, foreløbig vare udskilte af Forfatningsfællesskabet. Efterat imidlertid nye Forbundsbeslutninger havde ført til Kundgjørelsen af 30te Marts 1863, hvorved Udskillelsen fuldbyrdedes, under Forbehold af at søge en ny Pagt til vejbragt ved Overenskomst, og efterat det saaledes var blevet nødvendigt for Kongerigets og Slesvigs Vedkommende at søge Rigsraadets Samtykke til tilsvarende Bestemmelser i Fællesforfatningen, besluttede Regeringen at gjøre Skridtet fuldt ud ved Forelæggelsen af et Udkast til en fuldstændig ny Fællesforfatning, hvorved det da værende dansk-slesvigske Rigsraad blev Landsting i en Repræsentation ved siden af et Folkething, ligt Rigsdagens med Tillæg af de tilsvarende slesvigske Elementer. Hvad der især opfordrede til dette afgjørende Skridt, var, at Stillingen paany havde megen Lighed med den i 1848, idet Kejseren af Østerrig i Spidsen for de fleste tydske Fyrster havde optaget Revolutionens Program, at give Tydskland en Ordning i Enhedens Retning, hvorved Forbundslandenes Deltagelse i en anden konstitutionel Forbindelse vilde være udelukket. Forhandlingerne om dette Grundlovsudkast lededes i Rigsraadet med saa stor Dygtighed af Hall paa Ministeriets Vegne og af Krieger som Udvalgets Ordfører, at jeg, uagtet jeg havde væsentlig Del baade i Planen og dens Udførelse, holdt mig meget tilbage og egentlig kun deltog i Diskussionen som Medlem og nærmest gav Svar paa Andres Bemærkninger. Da jeg imidlertid intet mindre ønsker, end at fornægte mit Ansvar for dette Skridt, der var politisk nødvendigt, naar det danske Riges Selv stændighed udenfor Tydskland skulde hævdes og stats retlig staa saa uangribelig, at den kun kunde kuldcastes ved retløs Vold, saa har jeg sammenarbejdet endel af mine Udtalelser med den Frihed, som disses sporadiske Form har gjort nødvendig.

Fællesforfatningen af 18de Novbr. 1863.

Hr. Præsident!

Da jeg deltog i Affattelsen af nærværende Lovudkast, forudsatte jeg — ved at se hen til Sættelsen og Karakteren af denne Forsamling, uden hvis Samtykke det ikke kan blive til Lov — at den stærkeste Modstand mod samme vilde mode fra dem, der maatte finde det betænkeligt at indføre Folkethinget og dets paa almindelig Stemmeret byggede Valglov paa Fællesgebetet, hvorfra de

nu ere udelukkede. Jeg antog vel, at Rigsraadet vilde findes villigt til at dele den Myndighed, hvoraf det nu er i Besiddelse, med den store Befolkning i rundeligt Maal; men jeg havde nogen Tvivl, om det vilde have Resignation nok til deri at gaa saa vidt, som at vende tilbage til Tankerne fra 1848, og det paa en Tid, da disse ellers i den øvrige Verden have tabt saa meget af deres da værende Magt. Jeg var derfor belavet paa ligeoverfor dem, som maatte finde dette dristige Skridt uforførdent og farligt, at gjøre gjældende, at, ligesaa lidt som jeg i 1848 ventede, at et Folk, som ved en brat Overgang fra fuldstændig politisk Umyndighed førtes til fuldstændig folkelig Selvregering, ved et Trylleslag kunde tilegne sig den Modenhed og de politiske Dyder, som først kunne være en Frugt af selve Friheden og af den gennem dens Brug vundne Erfaring, ligesaa lidt var jeg nu, i 1863, rokket i den Overbevisning, at det først var gennem Friheden, dette Maal kunde naaes, og at der i den danske Folkekarakter levede en Lovlighedens og Maadeholdets Aand, som kunde sætte det istand til uden for store Misligheder at bære Friheden i en Udstrækning, som ganske vist i flere andre Stater har viist sig inpraktikabel. Derfor har jeg fundet det forsvarligt og rigtigt under de nuværende Forhold at vende tilbage til den store Grundsætning, hvorved vi i 1848 søgte at skabe et politisk dansk Folk, og som Erfaring alt har viist har Magt til at give vor konstitutionelle Udvikling den Styrke, som den netop i Farens Dage stærkest tiltrænger. Derfor har jeg anset det for klogt og nødvendigt at bringe Fællesforfatningen i væsentlig Overensstemmelse med Kongerigets Grundlov, som alt har slaaet dybe Rødder i Folkets Hjerte, og derigennem ikke blot at lette en god Samvirken mellem disse tvende Faktorer for vort Stats liv, men tillige at berede Vejen for en Fremtid, som — for at bruge Trontalens Ord — vilde sætte. Rigsraadet istand til i Tidernes Løb at bære vor hele konstitutionelle Udvikling.

Derimod troede jeg, at Regeringen maatte kunne gjøre Regning paa Understøttelse fra den Side, som i sin Tid modsatte sig Fællesforfatningen, fordi den for meget fjernede sig fra Grundloven, og som dengang vilde have været meget tilfreds med meget Mindre, end hvad der nu bydes. Jeg ventede vel ikke nogen Taknemlighed — thi hvo der for dens Skyld gjør Noget, fortjener den ikke — men jeg troede paa saa megen Klogskab hos Menigmandspartiet, at det vilde indse, at hvad her foreslaas, er til dets Fordel, og at det ikke selv vilde kunne skaffe sig det ved egne Kræfter. Man bliver derfor overrasket, selv om man troede at have vænnet sig af med at for undres over nogen Ting fra den Kant, ved at høre f. Ex. Hr. B. Christensen erklære, at det forelagte Grundlovs udkast »kun er uendelig lidt mindre mangelfuldt, end den nuværende Forfatning«, og

at »det nærmer sig til Brud paa Tro og Love« at komme med et saadant Forslag, eller naar Hr. G. Winther finder, at det er et »stærkt Stykke«, at et saadant Forslag skulde kunne bydes a dem. Ja, visseligen er det et stærkt Stykke at høre de Herrer, som i sin tid Intet have bidraget til Frihedens Sejr her i Danmark, nu tale, som om de vare dens Fædre og Værger, og banlyse Enhver som en Frafalden, der ikke vil underkaste sig deres uberettigede Ledelse, og dertil at vælge netop det Øjeblik, da disse Frafaldne have haft Lejlighed til at give et saa slaaende Bevis paa Troskab mod egen Overbevisning og paa Konsekventsens Stolthed. De Herrer pleje vel ikke at være synderlig tilgængelige for Grunde; men jeg troede dog de havde en udviklet Sands for Tallet — »nos numerus sumus«! Det har derfor forbauset mig, at de ikke se, at nu ere de her i Rigsraadet kun 5-6, eller i det Højeste 7, selv naar de medregne Baron Blixen-Finecke, hvis Menigmandighed er saa ny, at han som det yngste Barn maa være Partiets Kjæledægge, men tillige af saa delikat Natur, at det maa skynde sig med at glæde sig over hans »sagesse«, da det ikke kan vide, hvor længe det beholder ham. Det er derfor visselig et stærkt Stykke, at en afmægtig lille Minoritet paa i det Højeste 7 Medlemmer taler, som om Regeringen for at sætte sit Forslag igjennem kun havde een Ting at gjøre, nemlig at tilfredsstille dem. Og skulde man ikke tro, at de maatte kunne være tilfredse med ved dette Forslag at blive fra 7 til 130? Jeg nævner dette Tal, siden vi her ere inde paa Tallene, som et Udtryk for den store og vistnok uventede Tilvæxt i Magt, Menigmandspartiet vil opnaa, hvis Rigsraadet deler sin Myndighed med et Folkething, som er bygget paa almindelig Stemmeret, og hvori Landalmuen kan besætte alle Pladser med Undtagelse af de kjøbenhavnske og 4-5 andre Valgkredse, hvori der findes større Kjøbstæder. Det er i mine Øjne noget af det Glædeligste, der er sket hos os, at denne fra en meget underordnet og tilsidesat Stilling er bleven hævet op til stor Indflydelse i vort hele Statsliv, om det end er sket uden nogen synderlig Medvirkning fra dens egen Side; og hvad der nu ved det nye Grundlovsudkast tilsigtes, er at fuldstændiggjøre og befæste denne Indflydelse. Men det er langt fra, at Bevidstheden om, hvor ringe Anstrængelser det har kostet den, og hvor ringe Offre det fra dens Side har krævet, har fremkaldt mindste Følelse af, at dermed maatte den kunne nøjes — nej, Erfaringen har viist, at, neppe havde Landalmuen faaet Sogneforstanderskaberne, førend den ogsaa vilde have Amtsraadene, — neppe havde den faaet Folkethinget, førend den ogsaa vilde have Landstinget — og neppe fremkommer her Forslag om at indrømme den en overvejende Myndighed ogsaa i Fællessagerne, førend dette netop fra den Side vrages som utilstrækkeligt, fordi det ikke er det hele.

Men Erfaringen lærer tillige, at, som Demokratiet nu gjør, saaledes har før det baade Hierarkiet og Aristokratiet og Enevælden gjort. Enhver, som har Overmagten, stræber efter hele Magten og standser ikke, for end han har faaet den. Derfor har jeg anført dette — ikke for at beklage mig over Demokratiets Utaknemme lighed og Unøjsomhed, men som Bevis paa Nødvendigheden af, at en Forfatning, som skal have Varighed og være til virkelig Betryggelse for Alles Frihed, maa inde holde Garanti for, at ikke en enkelt Stand, en enkelt Interesse, en enkelt Retning kan blive eneraadende; thi da vil den undertrykke alt Andet — da bliver den tyrannisk. Det er denne Trang, som har ført til Tokammer systemet. Det er alt blevet bemærket af Hr. H. Hage, at Hr. Andræ har fuldkommen Uret, naar han har villet bryde Staven over samme ved at kalde det en »Doktrin«. Den blotte abstrakte Tænkning maa tvertimod føre til, at, ligesom Folket er eet, saaledes maa ogsaa Folkerepræsentationen være det; de Lovgivere og de Folk, som ville opbygge en Forfatning af lutter Theorier, ville, saaledes som Hr. Andræ, altid komme til Etkammer systemet. Derimod er det Erfaringen, som har lært Verden Nødvendigheden af i selve Forfatningen at nedlægge Betingelserne for Kræfternes Ligevægt — eller rettere, da den absolute Ligevægt vilde være den absolute Ubevægelighed, til en saadan Modvægt, at der ved siden af den herskende Overvægt tillige er sat dennes Begrænsning. Det er Erfaringen, som har vist, at, hvor der kun findes eet Kammer med dets herskende Majoritet, der fører det til Ensidighed, Overdrivelse og Frihedens Undergang, men at Frihed og Varighed bedst sikkes ved Magtens Deling, udtrykt i to sideordnede Afdelinger. Og naar denne Erfaring tidligst er gjort i England, saa er det, fordi det hele konstitutionelle System der er ældst, og fordi Englændernes praktiske Sands har vidst at til egne sig Erfaringens Lærdomme, som kontinentet der efter har vidst at drage sig til Nytte. Vil Hr. Andræ kalde dette en Doktrin, saa for mig gjerne; men hvor upraktisk hans theoretiske Standpunkt er, det viser hans Betragtninger over, at Minoriteternes Berettigelse kun har hjemme under Overvejelsen, Majoritetens i Afgjørelsen. Paa en videnskabelig Kongres er det tilstrækkeligt, at alle Anskuelser kunne komme til Orde; men i en konstitutionel Forsamling kommer det kun an paa Villien, og den Frihedens og Stabilitetens Betingelse, der fordres, kan derfor kun naaes ved at stille tvende Villier, d. e. tvende Kamre, hver med sine Anskuelser, sine Interesser, sin Majoritet ved Siden af hinanden, for at strides og enes med hinanden. Det er dette, man har gjort ved alle de ved skrevne Grundlove indførte Forfatninger, som have haft Livskraft, om man end har søgt at fyldestgjøre Tanken ad forskellige Veje — thi deri har Hr. Andræ Ret, at uden et engelsk Pairi kan man ikke indstifte et engelsk Pairskammer. Det er dette, vi

ogsaa hos os have gjort i vor Grundlov, som har bygget Folkerepræsentationen ikke blot paa et Folkething med dets brede, folke lige Grundlag, men ved siden deraf, som dets Korrektiv, ja som Betingelse for den deri indrømmede vidt strakte Valgret, et selvstændigt Landsting. Begge Dele maa altsaa opretholdes, naar der skal tilvejebringes Lighed i vort konstitutionelle Systems Udvikling. Det er da heller ikke herimod, at der kan rejses Indvending fra den kongerigske Grundlovs Standpunkt, og da tvende Æg ikke kunne have større Lighed end dets og Udkastets Folkething, maa det altsaa være det nye Landstings Sammensætning, som har vakt deres dydige Harmen. Det maa derfor være mig tilladt derom at tilføje nogle Bemærkninger.

Dersom jeg i dette Punkt siden 1848 havde forandret min Mening, vilde jeg ikke undse mig ved at tilstaa det; men dette er ikke tilfældet. Det har fra første Øjeblik af været min Overbevisning, at Landstingets Sammensætning er det svageste Punkt i Grundloven. Det vil erindres, at den er meget forskjellig fra hvad der var foreslaet af Martsministeriet, og at der i den grundlov givende Rigsforsamling blev rejst vægtige Indvendinger mod hvad der tilsidst dog blev vedtaget — egentlig kun fordi det kom sidst under Afstemning, efterat alle andre Forslag vare forkastede, saa at det hele møjsommelige Arbejde havde været spildt, dersom man ikke havde samtykket i det eneste, der endnu var tilbage. Selve Grundloven bærer Vidnesbyrd herom, idet der om dette Punkt er taget et udtrykkeligt Forbehold om, at det skulde kunne ændres ved simpel Lov. Det er saaledes meget langt fra, at Landstingets Ordning kan anses som et af de afgjørende Hovedpunkter i Grundloven, og Ingen vil kunne paastaa, at den er en af Grundpillerne for Folkets Kjærlighed til samme; tvertimod har det stedse viist megen Ligegyldighed for Landstingsvalgene, og navnlig har det Parti, som nu synes at ville klynge sig til samme, baade i Pressen og i Folkethinget — ja endog i selve Landstinget gjort sit Bedste for at nedsætte og nedtrykke det. Lad os da se, hvad Grundloven har tilsigtet der med, og hvorledes den har stræbt efter at naa sit Maal!

Den Tanke, der ligger til Grund for Rigsdagens Landsting, er, at derigjennem skulde der hjemles Formuenheden en særlig Berettigelse ved siden af den almindelige Stemmeret, og skjønt Staten ganske vist er noget Andet og Mere end et Interessentskab for økonomiske Øjemed, kan det dog ikke nægtes, at de materielle Interesser deri have stor Betydning, og at Formuenheden vel ikke er det Samme som Dannelse og Dygtighed, men dog er en vigtig Forudsætning for samme. I alle ældre Forfatninger ansaaes derfor en vis Formuenhed – Besiddelse,

Skatydelse o. s. v. som en ufravigelig Betingelse for Deltagelse i Folkerepræsentationen. Skjønt nu Grundloven har forkastet dette Princip, har den dog villet indrømme de bedre stillede Lag i Samfundet — eller hvad man nu vil kalde det — en særlig Stemme gennem Landstinget; men hvad den har villet, har den ikke opnaaet, idet Formuenhedsbetingelsen er knyttet, ikke til Valgretten, men til Valgbarheden. Dette er urigtigt i Principet; thi det er Vælgernes Tillid, som skal afgjøre Valget, og ethvert Paabud om, hvem de tør vælge eller ikke vælge, er et uberettiget Formynderskab. Men der for er den derigennem tilbudte Garanti aldeles illusorisk; thi naar man lader de Uformuende vælge dem, som særlig skulle repræsentere de Formuende, ville de blandt disse altid kunne finde Mænd, hvis Anskuelse eller Interesser mere stemme med Vælgernes end med de Valgbares, og skulde dette ikke være Tilfældet, vilde man komme til den Absurditet, at Opgaven for Vælgerne bliver at udfinde — ikke de bedste, men de daarligste, fordi disse ville være de mindst farlige Modstandere. Det er derfor i og for sig en retfærdig og forstandig Forandring at flytte Formuenhedsbetingelsen, som i Udkastet uforandret er tagen saaledes, som den er opstillet i Grundloven, fra Valgbarheden over til Valgretten, mod at give hin aldeles fri, hvorhos man vist fra alle Sider vil anse det for en Forbedring, at direkte Valg ere satte istedetfor de indirekte, hvis Udygtighed til at vække nogen alvorlig Interesse vor egen Erfaring har godtgjort. Da det er Vælgerne, som give en Forsamling dens Karakter, og da Vælgerne til Rigsdagens Folkething og til dens Landsting ere de samme, er det naturligt, at dette har havt vanskeligt ved at hævde en selvstændig Stilling ved Siden af Folkethinget, især efterat Bevidstheden om, hvad Grundloven oprindeligt har tænkt sig med samme, efter haanden er bleven svagere. Det kan ikke være min Mening at ville nedsætte den Betydning, Landstinget har udfoldet i vor konstitutionelle Historie; men det er Noget, jeg ikke først nu siger, som Minister og bag Landstingets Ryg, men som jeg ved mange Lejligheder har udtalt i selve Landstinget, og det paa en Tid, da man identificerede mig med samme langt mere, end jeg kunde ønske eller det være tjent med: at et Landsting, der kun var et Ekko af Folkethinget, var værre end slet intet, fordi et Ekko er en Stemme uden Sjæl, uden Hjerte og uden Villie, og fordi Thinget kun gennem en selvstændig Tankegang og en egen Villie kan opfylde sin Opgave, at varetage de Interesser og forsone de Meninger, som let kunde føle sig tilsidesatte eller rent ude lukkede gennem den almindelige Stemmeret, og saaledes at afgive en Skranke mod dennes Misbrug, uden hvilken denne store, men farlige Ret ikke vilde være indrømmet, og uden hvilken den heller ikke i Tidens Længde vil kunne holde sig. Det forekommer mig derfor utvivlsomt, at Grundlovens

Hensigt med Landstinget har fundet et rigtigere og paalideligere Udtryk i Udkastet, end i den Bestemmelse, som paa den grundlovgivende Rigsforsamling blev tagen som en Udvej og under Forbehold af, at man senere kunde komme tilbage til dette Punkt.

Blandt de Midler, ved hvilke man i nyere Forfatninger har forsøgt at skabe et selvstændigt andet Kammer, er Kongevalg. At tage dem til eneste Grundlag for en saadan politisk Myndighed, vilde i den Grad stride mod hele Tidens Aand, og navnlig mod det danske Folks Historie og Sindelag, at en saadan Korporation vilde være afmægtig, og hvor omhyggeligt og upartisk Valget end blev gjort, vilde den ikke blot savne Rod i Folket og Medhold i den offentlige Mening, men ogsaa i selve sin Virksomhed blive meget ensidig. Men som en medvirkende Faktor vil det kunne anvendes med Held, dels for at forsyne Landstinget med den Fagdygtighed, som for dets lovgivende Virksomhed kan være til stor Nytte, men hvis Tilvejebringelse gennem Folkevalg ialtfald er usikker, dels for at bøde paa de Tilfældigheder og Ensigheder, for hvilke Resultatet af en ensartet Valglov saa let er udsat. Jeg skal i saa Henseende henvise til den grundlovgivende Rigsforsamling, som uden Kongevalgene ikke vilde bave faaet den fyldige og alsidige Karakter, der var dens bedste Styrke. Naar man har Betænkelighed ved Kongevalg, er det ikke af Frygt for, at de Valgte skulde staa tilbage i Dygtighed; thi Regeringen er selv mest interesseret i at benytte sin Ret til at skaffe fremragende Kapaciteter eller i alt Fald ansete og indflydelses rige Repræsentanter for de Samfundsinteresser, som den vil forhjælpe til Andel i Folkeraadet. Derimod mener man, at de ikke ligeoverfor Regeringen kunne have den fornødne Uafhængighed, og jeg nægter ikke, at, hvis Regeringen ved en Opløsning kunde kassere deres Valg og skaffe sig Ret til at udnævne en hel ny Besætning, vilde dette kunne give Anledning til farlige Misbrug og til i det Hele at gjøre deres Selvstændighed tvivlsom. Men dette falder fuldstændig bort, naar deres Valg, uafhængigt af Opløsning, er sikkert for et langt Aaremaal eller end ogsaa, som her er talt om, for Livstid, og naar Fornyelsen i hvert Fald kun sker efterhaanden, som Valget bortfalder for hver Enkelt. Følgen deraf vil nemlig blive, at hvert enkelt Ministerium — og i konstitutionelle Stater pleje disse hurtigt at oplides eller afløses — kun vil komme til at foretage faa Valg, og at dets Efterfølger snarere kan vente at finde Modstandere end Tilhængere i disse deres Formænds Efterladenskaber. Jeg tror, at vor egen Erfaring viser dette; det er ikke hos Rigsraadets kongevalgte Medlemmer, at Regeringen har mødt størst Tilbøjelighed til at underskrive dens Forslag. For øvrigt er det en vitterlig Sag, at Uafhængigheden væsentlig beror paa den Vedkommendes personlige Karakter;

den kan findes — indtil Trods — hos fattige Folk i de mest afhængige Livsstillinger, og omvendt kan Føjeligheden gaa indtil Servilitet hos Mænd, som efter deres Forhold Intet have at begjære eller frygte. Endelig beror det paa en meget forældet Opfattelse af det konstitutionelle System, at det kun skulde komme an paa Uafhængighed af Regeringen; Selvstændighed ligeoverfor Folkemeningens Svingninger og Folkeledernes Herredømme kan ofte være baade vigtigere og vanskeligere. Det er derfor sandelig ikke for at skaffe Regeringen forøget Indflydelse, at en Tilsætning af Kongevalgte er foreslaet, men for at skaffe Landstinget en Tilvæxt i brugbare Kræfter, og for at aabne de ikke repræsenterede Samfundsinteresser en Udsigt til at kunne komme til Orde; thi hvad der idag er Regering, kan imorgen være Opposition, og omvendt. Eller rettere: det er foreslaet, fordi det næsten med Nødvendighed fremgaar af de stedfindende Forhold, blandt hvilke Hensynet til Slesvig alene vilde være tilstrækkeligt til at retfærdiggjøre Sagen.

Endelig er der i vor senere Udvikling fremkommet et nyt Moment, som ikke var tilstede ved Grundlovens Vedtagelse, og som med Fordel vil kunne benyttes til at give Landstinget en noget særegen Afskygning, — jeg mener Forholdstalsvalgmaaden. At denne er meget sindrig, indrømmes fra alle Sider. Det er en meget til talende Tanke, at Valgkredsene ikke skulle være geografiske Inddelinger, bestaaende af et vist Antal Kvadratmil, indeholdende et vist Antal Indbyggere, begrændsede ved Aaer, Veje o. dsl., men ideelle Kredse, som frit danne sig selv af alle dem, som ville slutte sig sammen om et hvilket som helst Princip eller Interesse, saafremt de kun udgjøre et saa stort Antal af hele Befolkningen, at de ere berettigede til derfor at fordre en Repræsentant. Derved vilde det opnaaes, at enhver Mening, ethvert Parti erholdt saa megen Indflydelse i Staten, som efter dets Styrke tilkom det, og at den Valgte kun kom til at repræsentere dem, som have stemt for ham — ikke tillige de Minoriteter, som paa ingen Maade i ham erkjende et Udtryk for deres Mening og Villie, — men en Enhed af Vælgere, som ere enige baade indbyrdes og med ham. Følgen deraf vilde altsaa være, at de lovbestemte Valgkredse bortfaldt, men at hele Folket kaldtes til selv at danne Grupper af Ligesindede, uden Hensyn til deres Opholdssted, og at derefter Afstemningen fore toges eller ialtfald opgjordes ved en eneste Valghandling for hele Landet. Men ligesom selv Systemets Ophavsmand, som visselig ikke mangler »le courage de son opinion«, ikke engang i vort lille Land har vovet i denne fulde Konseqvents at gennemføre samme, fordi dette af praktiske Grunde vilde være uudførligt, saaledes skjønnes det let, at denne Valgmaade i sin ensidige Omhu for Minoriteterne ikke lader

den almindelige Folkemening, den store Folkestrømning, som udtrykker Enheden i den store individuelle Mangfoldighed, komme til sin Ret. Systemets spekulative Tankerigtighed slaar derfor ikke til i Virkelighedens Rige, og som eneherkende Grundlag for Tilvejebringelsen af den hele Folkerepresentation vilde jeg derfor ikke kunne give det min Stemme. Men efterat det, som jeg i Mangel af et bedre Udtryk har kaldt den almindelige Folkestemning, har fundet sit Udtryk i den simple for Folkethinget anordnede Valgmaade, som slutter sig til de lokale og administrative Enheder, der ogsaa uden Hensyn til Repræsentationen have en saa naturlig og omfattende Berettigelse, vil Forholdstalsvalget med Nytte kunne bringes til Anvendelse paa Landstinget, dog at Systemet lempes saaledes, at Kredsene vel blive saa store, at deri bliver Plads for Grupperingen af flere forskellige Meninger, men ikke større, end at disse kunne finde hinanden og praktisk manøvrere med dette indviklede System. Ogsaa dette vil da kunne være et Middel til at give Landstinget en noget særskilt Karakter, og til i samme at anvise et Tilflugtssted for alle de Meninger og Interesser, som ellers vilde blive overskyllede og bortskyllede af den folkelige Valghandlings store, maaske lidt brutale, men mægtige Bølgeslag. Dette Middel, som Udkastet ikke har opfundet, men forefundet, er derfor benyttet med den Begrændsning, som Hensyn til det virkelige Livs praktiske Behov kræver.

Naar jeg nu sammenfatter hvad jeg her har anført om Udkastets Landsting, og naar jeg gaar ud fra, at vi ved siden af Folkethinget skulle have et Landsting — om det saa kun var for at kunne opretholde hint — og at vi i Danmark ikke have et med Folket og med dets Frihed dybt sammenvoxet nationalt Aristokrati, men ere henviste til at søge et væsentlig demokratisk Grundlag ogsaa for den Afdeling af Folkerepresentationen, som skal hævde Stabiliteten, Traditionen, de konservative Interesser, eller hvad man nu vil kalde det, saa holder jeg mig overbevist om, at her foreligger en heldig Løsning af en meget vanskelig Opgave. Men især forekommer det mig hævet over enhver Tvivl, at det for tjener langt at foretrækkes for den Løsning, hvortil Grundloven er — slumpet. Jeg tror ikke, at min Kjærlighed til vor gamle Grundlov kan være mistænkelig, men jeg vilde dog intet Øjeblik betænke mig paa at give den foreslaaede Forandring min Stemme, selv om jeg skulde vælge uden nogetsomhelt andet Hensyn, end hvad der i og for sig var det Rette, — selv altsaa om vi sad her for i Fred og Gemytlighed og med fuldkomment frie Hænder at revidere Grundloven. Men dette er ikke Situationen. Der hører et højst mærkeligt Talent til at se bort fra alle givne Forudsætninger, naar ærede Herrer tale, som sad vi her — ikke i Rigsraadet, men

i Rigsdagen, og som om man efter eget Godtykke for denne var fremkommet med Forslag til Forandringer i Junigrundloven. Det gjør mig ondt at maatte forstyrre denne Illusion; men Sandhed er det, at vi sidde her i Rigsraadet, ikke i Rigsdagen, og der er Spørgsmaal om at forandre Fællesforfatningen, ikke Junigrundloven. Naar de Herrer ville fastholde dette, saa ville de ikke tale om at tage Noget fra Rigsdagen; thi derom er der aldeles ikke Tale. Den vedbliver at bestaa med sin nærværende Sammensætning, deri indbefattet dens Landstthing, og med sin nuværende Myndighed, som kun an gaar de særlige Anliggender, men ikke de fælles. Der for er der aldeles ikke Spørgsmaal om Rigsdagens Samtykke, og naar jeg i det Foregaaende har anstillet en Sammenligning mellem Grundlovens og Udkastets Landstthing, saa er det kun som Svar paa det Spørgsmaal, hvorfor Regeringen, som har foreslaet uforandret at op tage Rigsdagens Folkething, ikke tillige har foreslaet uforandret at tage dens Landstthing. Selv de Herrer, som foretrække dette, og som nu pludselig ere betagne af en hidtil omhyggeligen skjult Begejstring for samme, beder jeg derfor at huske paa, at hvad der foreligger, ikke er Valget mellem de tvende Landstthing, men mellem den Fællesrepræsentation, vi nu efter Loven af 2den Oktbr. have, og den, vi ville erholde, hvis Udkastet bliver til Lov. Nu staar det vistnok til de ærede Herrer at foreslaa dette forandret efter deres Ønske, men de maa kunne sige sig selv, at dette ikke vil blive opfyldt; thi dertil udfordres ikke Rigsdagens, men Rigsraadets Samtykke. Regeringen har dristet sig til at foreslaa Rigsraadet, som nu er i lovlig Besiddelse af den hele, udelte Myndighed i alle Fællessager — en Myndighed, hvoraf ingen Tøddel kan berøves det uden dets eget Samtykke, — at dele samme med et folkeligt Kammer, sammensat som Rigsdagens Folkething, og valgt efter dens rent demokratiske Valglov. Det forudsætter en stor Resignation hos Rigsraadet, at det, som nu er det Hele, frivilligen skulde stige ned til at blive det Halve, — ja endog mindre end det Halve, da der ingen Tvivl kan være om, at det nye Folkething vil faa den over vejende Myndighed i det nye Rigsraad. Det kræver, som sagt, stor Resignation, men Regeringen har saa stor Tillid til Rigsraadets Frisind og Fædrelandskjærlighed, at det haaber, at det vil bringe dette Offer. Men at det fuldstændig skulde udslette sig selv, at det, ved at optage et Folkething aldeles ligt Rigsdagens, som Medejer i hvad det nu ene ejer, ikke engang skulde bevare for sig selv den beskedne Plads af et Landstthing, det er en saa urimelig Fordring, at jeg aldrig vilde have været med at stille den, selv om det ikke havde været min fulde Overbevisning, at det i og for sig vil være et bedre og paa lideligere Landstthing, end om man ogsaa deri blindt havde fulgt Junigrundloven. Sæt, at her var Tale — ikke om en Afgjørelse, som ene ligger i Rigsraadets Haand, men om en Overenskomst mellem Rigsdag og

Rigsraad, hvorved Begge skulde sammensmeltes til een Forsamling ved at tage Rigsdagens Folkething og Rigsraadet som Landsting for alle Anliggender, er det øjensynligt, at Fordelen vilde være paa Rigsdagens Side, da dens Folkething er dens mest betegnende og — hvad man ofte nok har fortalt os — »folkekjære« Del, og da den derved vilde vinde Andel, ja overvejende Andel i alle Fællessager, navnlig de dertilhørende vigtige Bevillinger og den hele overordnede politiske Magt. Der vilde da vistnok til en saadan Overenskomst udfordres Samtykke fra begge Forsamlinger, og Ingen kan vel tvivle om, at Rigsdagen med Glæde vilde give saa ringe en Pris for saa stort et Gode. Men dette er kun et Tankeexperiment; thi her er aldeles ikke Tale hverken om Overenskomst eller om Sammensmeltning. Her handles udelukkende om en Reform af Fællesforfatningen, hvorved denne skal bringes i nøjere Overensstemmelse med Rigsdagen og opnaa en større Magt til at løse sin Opgave. Den hele Adskillelse mellem Fælles og Særligt, saaledes som den er antydet i Kundgjørelsen af 28de Januar 1852 og gennemført i Fællesforfatningen af 2den Oktbr. 1855 og de særlige Forfatningslove, staar aldeles urørt. Baade Kongeriget og Slesvig beholde deres særlige Anliggender i det samme Omfang som hidtil, og til disses Varetægelse deres særlige Repræsentationer, Kongerigets Rigsdag og den slesvigske Stænderforsamling. Dette vil være Tilfældet, selv om der engang i Tiden skulde blive Sørgsmaal om at foretage den i selve Grundloven forbeholdte Revision af Rigsdagens Landsting, og selv om denne da skulde beslutte sig til fra sin Side at bringe dette i større Harmoni med Rigsraadets Landsting. Men dette er et Fremtidsspørgsmaal, som vi gjøre bedst i at holde aldeles udenfor Betragtningen, blandt Andet af den Grund, at det aldeles ikke vilde vedkomme Rigsraadet. Spørgsmaalet vil maaske aldrig opstaa; men sker det, er det kun Rigsdagen, som skal afgjøre samme, og det endog under de for Forfatningsforandringer foreskrevne Former. Jeg har derfor ogsaa her kun berørt det, for at forebygge tvende Misforstaaelser, hvoraf Forhandlingerne synes mig at bære Spor. Det staar nemlig fast, at hvad vi nu vedtage om Rigsraadets Landsting, ikke kan foregribe det Spørgsmaal, hvorvidt og hvorledes der kunde være noget at ændre ved Rigsdagens Landsting, og det er fremdeles vist, at selv om dette engang blev ændret i Lighed med Rigsraadets Landsting, vilde den særlige Rigsdag for de særlig kongerigske Anliggender derved ligesaa lidt blive ophævet som den slesvigske Stænderforsamling for de særlig slesvigske Anliggender. Alt dette ligger aldeles udenfor nærværende Sag, som kun angaar Ordningen af hvad der nu er og fremdeles skal vedblive at være fælles Anliggender for dem Begge.

Jeg kan ikke forlade dette Punkt om Landstingets Sammensætning uden med et Par Ord at omtale det Forslag, Oberst Tscherning har bebudet, hvorefter det skulde sammensættes af et lige Antal Repræsentanter for hver af Landsdelene, valgte af disses særlige Repræsentationer. Den Lovtale, det ærede Medlem ved denne Lejlighed har holdt over det føderative System, kalder mig til Minde, hvorledes han i 1848, da den franske Februarrevolution gjorde sin »tour du monde«, for fuldt Alvor spaaede, at hele Europa nu vilde opløse sig i en Mængde smaa Handelsrepublikker, som vilde træde i et federativt Forhold til hinanden. Det kan gjerne være, at dette vilde være den rette Vej til i Europa at berede en fredelig og lykkelig Tilværelse; derom vil jeg ikke strides med min ærede Ven. Derimod vil jeg bede ham selv at besvare det Spørgsmaal, om ikke atter ved denne Lejlighed hans digteriske Fantasi har spillet ham et Puds, og om ikke hans Ideer, hvor mangfoldige og hvor interessante de end kunne være, og hvor fast han end selv tror paa deres absolute Ufejlbarehed, dog have den Mangel, at den slemme Virkelighed ikke altid vil føje sig efter dem. Det er maaske meget »vrangt« af Europa, at det ikke har omdannet sig til en Federation af smaa Handelsrepublikker; men det er vist, at det ikke har gjort det, og Intet tyder paa, at det har isinde at gjøre det. Tvert imod finde vi, at det Land, som gennem hele Middelalderen og lige ned til vor Tid har bestaaet af en Mængde smaa Stater med fuldkommen Selvstændighed og et overordentlig rigt ejendommeligt Liv — jeg mener naturligvis Italien — har opgivet al denne Herlighed for at slutte sig sammen i en stærk Enhed, for hvis Skabelse, Befæstelse og Fuldstændiggjørelse intet Offer synes Folket for stort. Vi finde dernæst, at Tydskland, som, efter dets hele Fortid at dømme, ikke er skikket for et Enhedsliv, siden det lidt efter lidt har opløst den tidligere bestaaende Enhed og tilsidst søgt Hvile netop i en Føderation, nu har sønderbrudt denne for at efterstræbe Enheden, som det vel ikke har naaet, men vil naa, siden Alle — ligefra den demokratiske Revolution af 1848 indtil Kejseren af Østerrigs nuværende Fyrstemøde — arbejde i dens Tjeneste. Hele Bevægelsen siden 1848 gaar alt saa ikke ud paa at opløse, men paa at sammenslutte, og Europa er ifærd med at fortsætte, hvad det tidligere har arbejdet hen til, hvad det f. Ex. forlængst har fuldbyrdet paa den anden side af Rhinen, hvor den stærke nationale Enhed er Folkets Styrke og Stolthed, om end en administrativ Decentralisation vilde være gavnlig for det, eller i England, som, selv samlet af 7 Kongeriger, gennem Unionen først med Skotland og senere med Irland har bygget Storbritanniens Magt, og hvor Lord Palmerston under en af Parlamentsforhandlingerne om vor Sag udtalte det Ønske, at det maatte lykkes Danmark lige saa godt, som det er

lykkedes England, at samle sine Landsdele i en stærk Enhed. Jeg anfører dette kun, for at minde Oberst Tscherning om, at hans føderative Ideer kunne have mange fortræffelige Egenskaber, men ikke den, at de bæres af Tidsalderens hele Udvikling, og at hans Spaadomme, af hvilke han atter her har givet mange til Bedste, ikke altid gaa i Opfyldelse. Der med skal det dog ingenlunde være nægtet, at der i vore Forhold kan være Meget, som kunde give den føderative Udvikling en vis Berettigelse; men det maa da være mig tilladt at minde om, at denne alt er anerkjendt og fyldestgjort ved den udstrakte provindsielle Selvstændighed, af hvilke Landsdelene hos os ere i ubestridt Besiddelse. Den hele Adskillelse mellem det Særlige og det Fælles hviler jo paa denne Tanke, og skjønt jeg tror, at Skiftet mellem Begge er foretaget paa en tilfredsstillende Maade, vilde mulige Ændringer deri dog ikke vedrøre Principet. Slesvig — thi det er jo kun derom, der er Tale — har jo alt sin egen Forfatning, sin egen Forvaltning med en særlig slesvigsk Minister, sin egen Retspleje med en særlig højeste Domstol, sin egen indre Lovgivning, sine egne finantser og fremfor Alt sin egen Repræsentation til alle disse særlige Anliggendes Forsvar og Udvikling. Hvis der forelaa et Forslag om at ophæve eller endog kun at indskrænke alt dette, da kunde der maaske være Anledning til at advare mod Bestræbelsen for at udlette berettigede eller i alt Fald tilvante Ejendommeligheder, mod at begrunde Rigets Sammenhold paa en for stærk Sammensmeltning af Interesser og Institutioner — ja, da kunde den ærede Taler finde sig forpligtet til at tale om «[sic.]Inkorporation«, hvis han ikke hellere vilde overlade dette til vore Fjender, som jo bruge dette Stikord som Paaskud og Feltraab imod Danmark. Men om alt dette er der ikke Tale, og derfor er det højst uforsvarligt at istemme denne usandfærdige Beskyldning, med hvilken man ikke vil undlade at smedde nye Vaaben mod vort Fædreland af det Medhold, den her maatte finde. Der indeholdes i Lovudkastet ikke det mindste direkte eller indirekte Angreb paa Slesvigs Selvstændighed, der er saa stærk, at man gjerne kan kalde dets Forhold til Kongeriget føderativt. Udkastet vil ligesaalidt gjøre det danske Rige til en Enhedsstat, som Forfatningen af 1855 har gjort det. Her tales kun om en bedre og mere frisindet Ordning af de Forhold, som Slesvig alt nu efter Kundgjørelsen af 28de Januar og efter den nu bestaaende Forfatning har tilfælles med Kongeriget. Netop fordi her Interesserne ere fælles, maa ogsaa Behandlingen være det, og mod Overgreb herfra paa det Særlige ligger Garantien i den særlige Forfatning og, om man vil have noget Tillæg hertil, i den Omstændighed, at Kongerigets ved Rigsdagen betryggede Interesser her falde sammen med Slesvigs. Da det nu er Gud og Hvermand bekjendt, at det netop er Sammenholdet, hvorpaa det skorter her i Riget, saa vilde det være uforstandigt

at indføre Sondringen ogsaa i den Fællesforfatning, som jo netop skal hævde Enheden ligeoverfor det baade i Institutionerne og Anskuelserne saa stærkt udviklede Særlige. Men hvor misligt det end vilde være at indføre de centrifugale Tendentser i selve det centrale Organ, kunde der lige fuldt være Tale om, for at afværge endnu større Farer, at indrømme Landsdelene som saadanne en særlig Repræsentation i Landstinget, saalænge der var 4 Landsdele, og det kan ikke være Oberst Tscherning ubekjendt, at der blandt meget Andet ogsaa har været Tale om noget Saadant under de ligesaa endeløse som frugtesløse Bestræbelser for at tilvejebringe en mindelig Overenskomst. Men nu, efterat Fællesforfatningen kun omfatter 2 Lands dele, som begge ere uden al retlig Forbindelse med Tydskland, vilde dette være en komplet Parodi paa en Føderation. Det vilde aldeles intet nytte til at afbøde Farer, som hidrøre fra ganske andre Grunde, end en virkelig Frygt for, at vi fredsæle Danske vilde sluge Andre; men det vilde styrke de Separatismens og Søndersplittelsens Spirer, som true Riget med Opløsning. Oberst Tsherning har lovet at ville bestræbe sig for at faa alt det ud af Udkastet, som kunde sigte til en Inkorporation. Jeg tager ham paa Ordet; thi jeg kan ikke tænke mig noget sikkrere Middel til at bringe ham selv til den Erkjendelse, at han forgjæves vil lede derefter, fordi noget Saadant ikke findes deri.

Jeg har her kun talt om Landstingets Sammensætning, fordi den er det Punkt, om hvilket Forhandlingen hidtil fornemmeligen har drejet sig, men jeg kan dog ikke slutte, uden endnu at henvende et Ord til dem, som have ment, at Regeringens hele Forslag var ubetimeligt. Efterat Regeringen i en lang Aarrække har været Gjenstand for de mest højkrøstede Klager over, at den ikke havde vidst at tilvejebringe eller i alt Fald at fremtvinge en Afgjørelse, tager det sig noget synderligt ud nu med Eet at høre, at det vilde være rettest at udsætte Sagen, og det har interesseret mig fra de tvende største Modsætninger indenfor denne Sal, d'Herrer Andræ og G. Winther, at modtage dette samme Raad næsten med de samme Ord. Da jeg ikke var Medlem af Ministeriet paa den Tid, da den almindelige Utaalmodighed stærkest trængte paa, er det ikke til Selvforsvar, men som uvilligt Vidne, jeg vedkjender mig den Mening, at, saalænge der var mindste Udsigt til at komme til Rette med Tydskland, var det Regeringens Pligt at benytte ethvert tilladeligt Middel til at oppaa en Overenskomst, for derved at afværge de Farer, som en lille Stat kun da kan møde med en god Samvittighed, naar de klarligen have viist sig uundgaaelige. Disse Bestræbelser maatte fortsættes, ogsaa efterat vi selv havde opgivet ethvert Haab, saalænge Europa mente, eller lod som det mente, at de muligen dog kunde lykkes; thi hvorledes

man nu end vil domme om »de venskabelige Magter«, er det dog vist, at det ikke er Frygten for den danske Armee med al dens Tapperhed, men Hensynet til den almindelige europæiske Mening, som har gjort det muligt for det lille Danmark hidtil at modstaa det overmægtige Tydsklands vedholdende Tryk, uden noget virkeligt Offer af Rigets Selvstændighed, af Kronens Ære og Folkets Frihed. Den danske Regering har derfor handlet rigtigt i at overlade Tydskland det hele Ansvar for, at Helstaten blev brudt. Dette skete i dette Foraar, og Umuligheden af at opretholde den er bleven yderligere slaaende der ved, at nu Kejseren af Østerrig i Spidsen for de fleste tydske Fyrster har optaget Revolutionens Program fra 1848, at skabe en tydsk Enhed, hvorefter et tydsk Forbundslands konstitutionelle Forbindelse med Danmark vilde være en Uting. Situationen har derfor forsaavidt nu megen Lighed med den, som i 1848-bevægede Alle, f. Ex. de daværende Martsministre Bluhme og Tscherning, til at opstille Holstens Udsondring som en ligefrem Selvfølge. Helstaten kan derefter kun bestaa under et af tvende Vilkaar: enten maa Holsten udtræde af Forbundet eller Danmark maa indtræde i samme. Begge Dele ere lige umulige. Det er derfor klart, at et Udkast, som det foreliggende, tidligere vilde være kommet for tidligt, og at det nu i Ordets strengeste Forstand er betimeligt — den nødvendige og uopsættelige konsekvents af den hele Udvikling og nuværende Stilling.

Allerede ved forrige Rigsraadssamlings Aabning er klærede Hs. M. Kongen, at, hvorledes det end maatte gaa med hans tydske Forbundslande, var det hans faste Beslutning ved ethvert til hans Raadighed staaende Middel at hævde sit danske Riges Uafhængighed og Frihed, og ved sin Adresse til Kongen lovede Rigsraadet ham sin Bistand hertil. Regeringen har nu opfyldt sit Løfte, og den venter, at Rigsraadet vil opfylde sit. Naar den foreslaaede nye Grundlov vedtages, ere vi visselig ikke sikkrede mod Anfægtelser og Farer; men saa have vi i alt Fald gjort, hvad vi formaa, til at ordne vore Forhold saaledes, at i Danmarks Rige raader kun Danmarks Konge og det danske Folk.

Kilde

Carl Ploug: 1873. Orla Lehmanns efterladte skrifter. Bd. 4. København: Gyldendal.

Kildetype

Dokumentation i bogværk

Tags

Folketingstale, Politisk tale

URI

<https://www.dansketaler.dk/tale/orla-lehmanns-tale-i-rigsraadet-1863>